

РІЗНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ ЗМІСТУ ПОНЯТТЯ “АКТИВНА КОМУНІКАТИВНА ПОЗИЦІЯ” У НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕННЯХ

В статье рассматриваются различные теоретические подходы к определению сущности и содержания понятия “активная коммуникативная позиция” в научных исследованиях. обосновывается необходимость формирования активной коммуникативной позиции школьников в учебном процессе.

Various theoretical approaches to the definition of insight and the contents of the terms “active communicative position” in scientific research are considered in the article. The author substantiated the necessity of the formation of the pupils’ active communicative position in the process of studying.

Формування активної комунікативної позиції учнів є одним з найважливіших завдань сучасної школи. Оскільки саме високий рівень комунікативної позиції дозволить забезпечити всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, її здібностей і обдарувань. Оволодіння учнями комунікативними вміннями та навичками, культурою спілкування сприятиме їхньому успішному функціонуванню в суспільстві, допоможе зайняти в ньому належне місце. Тому складний динамічний, багатоплановий процес формування активної комунікативної позиції учнів належить до найактуальніших проблем педагогічної теорії та практики.

Вивчення наукової літератури дозволяє говорити про те, що в дослідженнях повнішого розкриття одержали визначення понять “соціальна активність”, “позиція особистості”, “активна життєва позиція”, “спілкування”. Єдиного ж підходу до тлумачення поняття “активна комунікативна позиція” немає.

Спроби піддати аналізу поняття “позиція” достатньо багаточисленні й існує різний зміст дефініцій. У філософській

під позицією розуміють таку характеристику особистості, яка визначає закономірності її поведінки в певній соціальній сфері. У соціальній психології позицію визначають як систему відношень особистості до суспільства, людей, самої себе. Анан'єв вперше наголосив на тісному взаємозв'язку позиції особистості з її ціннісними орієнтаціями. Цієї ж точки зору дотримуються Б. Ф. Ломов, Б. Д. Паригін, які вважають, що позиція охоплює усі рівні особистісної структури, робить її цілісною, що надає особистості усталеності. Позиція формується на основі вироблення певного ставлення особистості до явищ соціальної дійсності. У дослідженнях з психології під позицією розуміють стрижневе утворення, яке містить у собі рушійну силу психічного розвитку (Л. І. Божович, В. Н. Мясіщев). Психологічна наука синтезує усі підходи до трактування цього поняття та визначає позицію як стійку ознаку особистості, яка виражає її стан у різноманітних сферах життєдіяльності та соціальних спільнотах, усвідомлену сукупність особистісних ставлень, певних якостей і психічних особливостей, які мають певну спрямованість, та виявляються у реальній поведінці.

Позиція виступає показником цінності особистості, виражає її моральні характеристики. Розвиток позиції постійно пов'язаний з духовним ростом особистості, який включає у себе інтелектуальний, емоційний та вольовий потенціал.

Більшість науковців ототожнюють поняття "життєва позиція" та "позиція особистості". Філософами життєва позиція розглядається як узагальнена соціальна характеристика, що виражає оцінне ставлення людини до усіх сфер життєдіяльності. Педагогіці розуміють життєву позицію як стійку ознаку особистості, яка виявляється в єдності знань, ціннісних орієнтацій і готовності особи до певних дій та моральної поведінки. У ній органічно переплітаються знання і почуття, розуміння і звички, воля і вміння, спрямованість і наміри [3,

Оперуючи поняттям "життєва позиція", фахівці часто зв'язують його з категорією активності. І.С.Мар'єнко та В.В.Рячков, як і більшість науковців, вважають, що поняття

життєва позиція" виражає діяльну сторону відношення людини до світу, соціального середовища, образу життя. С. У Гончаренко та А. В. Петровський зазначають, що інтегральною характеристикою особистості є активна життєва позиція, яка виявляється в її принциповості, відстоюванні своїх поглядів, ініціативності, діловитості, єдності слова та справи, психологічній настроєності на діяльність.

Ми згодні з тими авторами, які вважають, що цілеспрямоване, планомірне перетворення особистістю себе і навколишнього середовища, зумовлене потребами свідомої ініціативного досягнення певної мети і є проявом активної життєвої позиції.

Категорія активності є важливою характеристикою особистості. Науковці визначають активність особистості як здатність змінювати навколишню дійсність відповідно до особистих потреб, поглядів, мети [4, 28]. Активність особистості проявляється у творчості, вольових актах, спілкуванні [2, 21].

Активність - це психолого-педагогічне явище, яке залежить від темпераменту, рівня сформованості емоційно-вольової сфери якостей особистостей.

В. І. Лозова, А. Я. Пономарьов пов'язують поняття активності з поняттям мислення, продуктивної діяльності. Л. С. Виготський, В. А. Крутецький, М. П. Якобсон вважають, що активна діяльність, окрім мислення, включає й інші психічні процеси: уявлення, пам'ять, мотиви, емоції, здібності. А. В. Петровський стверджує, що активність - це вольова діяльність, діяльнісний стан, який характеризує посилену пізнавальну діяльність особистості; активність людини проявляється у процесі задоволення потреб та інтересів. Таку ж точку зору має й М. І. Болдирьов, який трактує поняття як прояв зусиль, напруження розумових сил. Л. П. Арістова активність розглядає як прояв перетворюючого відношення суб'єкта до оточуючої дійсності. Є. А. Ануфрієв та Т. С. Лапіна вважають, що активність - це творча діяльність, яка характеризується прагненням внести свій внесок в розвиток суспільного життя. К. О. Абульханова-Славська розглядає активність особистості як

ність відображення, вияву та реалізації внутрішніх та зовнішніх тенденцій у житті особистості. Активність - це ціннісний спосіб моделювання, структурування й здійснення особистістю діяльності, спілкування та поведінки. Т. М. Мальковська згадує у тому, що активність може виступати і як мотив до діяльності, і як стала властивість особистості, її характерологічна риса. Г. І. Щукіна вважає, що активність - особистісне перетворення, яке виражає особливий стан школярів та їхнє ставлення до діяльності. Науковець стверджує, що активність виражає не саму діяльність, а її рівень та характер.

Ми підтримуємо погляди тих науковців, які розглядають поняття активності як властивості особистості, яка проявляється у цілеспрямованій перетворювальній, творчій, пізнавальній діяльності, спрямованій на зміну основ людського життя відповідно зі своїм світобаченням та ціннісними орієнтаціями, на створення більш сприятливих умов для існування.

На нашу думку, активність особистості - це якість, яка характеризує ставлення людини до діяльності, в якій яскраво виявляються її індивідуальні особливості; здатність і прагнення до енергійного виконання діяльності; механізм творчого процесу, оскільки без активності не можлива діяльність.

Більшість педагогів розглядають активність школярів як особистісну характеристику, яка визначається внутрішніми психічними особливостями учнів і виражається в суб'єктивному ставленні до навколишньої дійсності. Вона проявляється у тісному поєднанні потреб, інтересів з самостійністю, наполегливістю й іншими рисами особистості.

Оскільки проблему, що нас цікавить, становить комунікативна активність, то вважаємо за необхідне коротко проаналізувати погляди на сутність поняття "спілкування".

Психологи зазначають, що для людини вихідною є "ситуація спілкування і в розвитку психіки вирішальна роль повинна належати спілкуванню - взаємодії людей" [1, 255]. Спілкування - зв'язок між людьми, у ході якого виникає психічний контакт, який виявляється в обміні інформацією, взаємовпливі, взаємопереживанні, взаєморозумінні [5, 109].

В. М. Мясищев розглядає спілкування як процес взаємодії конкретних осіб, що певним чином відображають один одного і взаємодіють один з одним.

Я. Л. Коломинський визначає спілкування як взаємодію між людьми, в процесі якої реалізуються, виявляються і формуються їхні міжособистісні якості.

На сучасному етапі розвитку наукової думки можна простежити принципові розходження у поглядах на спілкування. Головна полеміка розгортається навколо проблеми співвідношення діяльності та спілкування, у процесі якої визначилися дві альтернативні точки зору. Відповідно першій з них, спілкування виступає частиною діяльності, або одним з видів діяльності (Б. Г. Ананьєв, О. О. Бодальов, М. М. Грицьова, О. Т. Злобіна, О. О. Леонтєв, О. М. Леонтєв, М. С. Каган, А. В. Петровський, Д. Б. Ельконін). Представники другого підходу розводять поняття спілкування та діяльності (Л. М. Архангельський, Г. С. Батищев, Л. П. Буєва, Б. Ф. Ломов).

Серед різноманітних підходів до розуміння цього поняття у сучасній науці найбільш продуктивним, на наш погляд, є трактування спілкування як складного цілеспрямованого та мотивованого процесу встановлення і розвитку контактів між людьми, який зумовлений потребами у спільній діяльності і заснований на розумінні та навмисній передачі знань, думок, переживань.

Спілкування є неодмінною умовою інтелектуальної і соціальної діяльності людини, її всебічного духовного і фізичного розвитку, найважливішим джерелом пізнання світу, збагачення знань, почуттів, духовності особистості.

Більшість науковців вважають, що активна позиція школяра виявляється насамперед у сфері спілкування. В основі спілкування лежить комунікативна активність як особливий вид соціальної активності. Комунікативна активність включає в себе емоційний компонент, що виявляється у почуттях симпатії, товариськості, дружби; пізнавальний компонент, що виявляється в зацікавленому пізнанні учнем своїх ровесників; ціннісно-орієнтаційний компонент, що знаходить свій вияв в умінні

некватно оцінювати ті чи інші якості особи, орієнтуючись при цьому на суспільно значущі критерії; предметно-дійовий, що виявляється в піклуванні про ровесників, старших і молодших за себе [3, 25]. На ґрунті комунікативної активності формується почуття товаришкості й дружби, чуйність, такт, утверджується культура спілкування та культура бажань.

Н. М. Косова розглядає комунікативну активність як специфічний вид діяльності у структурі спілкування. У структурі комунікативної активності виділяє наступні елементи: комунікативні уміння, потреба у спілкуванні, оцінка й оцінні дії.

Комунікативна активність базується на особистісній активності та формується в процесі комунікативної діяльності, істотно впливаючи на якість цієї комунікативної діяльності. Внутрішніми стимулами комунікативної активності виступають комунікативні потреби, мотиви, інтереси учнів. Рівень активності комунікативної позиції безпосередньо відображає рівень загального культурного розвитку особистості.

Ознаки комунікативної активності виявляються у таких показниках:

- наявність у комунікативній діяльності учня ціннісних життєвих орієнтирів, соціальна спрямованість особистості на засвоєння знань, умінь, навичок;
- потреба у спілкуванні;
- інтерес до самого процесу спілкування, самостійність, відповідальність, ініціативність;
- володіння культурою спілкування, комунікативними уміннями та навичками;
- прагнення учнів за власним бажанням брати участь у комунікативній діяльності;
- активна участь у позаурочній комунікативній діяльності.

Аналіз філософської, психологічної і педагогічної літератури дозволяє нам визначити активну комунікативну позицію як складне особистісне утворення, яке характеризується наявністю інтересу та стійкої потреби у систематичному спілкуванні, емоційним задоволенням на всіх етапах

комунікативної діяльності, здатністю осмислювати процес спілкування, встановлювати та підтримувати необхідні контакти з іншими людьми, оволодівати якостями, що важливі для міжособистісних стосунків. Формування активної комунікативної позиції учнів сприяє розширенню можливостей встановлення контактів у різноманітних ситуаціях спілкування, відпрацювання навичок розуміння інших людей, себе, а також взаємовідносин між людьми, активізації процесу самопізнання та самоактуалізації, розширення діапазону творчих здібностей. Цінність комунікативної активності полягає в тому, що вона виступає не тільки вираженням, а й обов'язковою умовою всебічного розвитку особистості школяра.

Література:

1. Бобнева М. И. Нормы общения и внутренний мир личности // Проблема общения в психологии.- М.: Наука, 1981.- с. 241-264.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник.- К.: Либідь, 1997.- 374с.
3. Киричук О. В. Формування в учнів активної життєвої позиції.-К.: Рад. школа, 1983.- 137с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості.- К.: Рад. школа, 1986.- 609с.
5. Общая психология / Под ред. В. В. Богословского.- 3-е изд., перераб. и доп.- М.: Просвещение, 1981.- 284с.